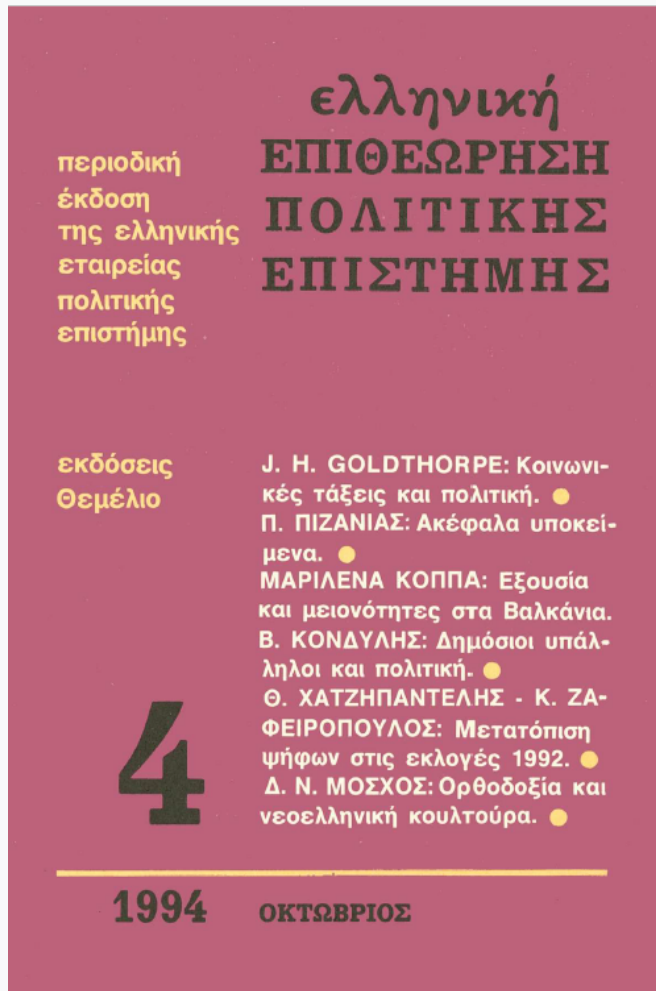

Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης

Τόμ. 4, Αρ. 2 (1994)

Οι μετατοπίσεις ψηφοφόρων και η κομματική πειθαρχία στις επαναληπτικές εκλογές της Β' περιφέρειας Αθηνών

Θόδωρος Χατζηπαντελής, Κώστας Ζαφειρόπουλος

doi: [10.12681/hpsa.15298](https://doi.org/10.12681/hpsa.15298)

Copyright © 2017, Θόδωρος Χατζηπαντελής, Κώστας Ζαφειρόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Χατζηπαντελής Θ., & Ζαφειρόπουλος Κ. (2017). Οι μετατοπίσεις ψηφοφόρων και η κομματική πειθαρχία στις επαναληπτικές εκλογές της Β' περιφέρειας Αθηνών. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 4(2), 115–127. <https://doi.org/10.12681/hpsa.15298>

ΘΟΔΩΡΟΣ ΧΑΤΖΗΠΑΝΤΕΛΗΣ
ΚΩΣΤΑΣ ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ*

ΟΙ ΜΕΤΑΤΟΠΙΣΕΙΣ ΨΗΦΟΦΟΡΩΝ ΚΑΙ Η ΚΟΜΜΑΤΙΚΗ ΠΕΙΘΑΡΧΙΑ ΣΤΙΣ ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΤΗΣ Β΄ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ**

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το φαινόμενο των επαναληπτικών εκλογών είναι σπάνιο στην ελληνική πολιτική ιστορία σε αντίθεση με άλλες χώρες (Αγγλία). Οι επαναληπτικές εκλογές που έγιναν το 1992 στη Β΄ Αθηνών παρουσιάζουν πολλαπλό ενδιαφέρον, τόσο από την άποψη της καθαρά πολιτικής ανάλυσης όσο κι από την άποψη μιας ανάλυσης ποσοτικής.

Στην εργασία αυτή μας ενδιαφέρει η προσέγγιση του φαινομένου ποσοτικά, ώστε να κατορθώσουμε να μετρήσουμε κάποιες παραμέτρους και παράγοντες που διαμόρφωσαν το αποτέλεσμα των εκλογών.

Στις εκλογές της Β΄ Αθηνών παρατηρήθηκε το φαινόμενο της υποψηφιότητας πολυάριθμων κομμάτων για την εκλογή ενός βουλευτή. Από πολιτική άποψη οι επαναληπτικές εκλογές στη Β΄ Αθηνών δεν προκλήθηκαν για τη συμπλήρωση του κοινοβουλίου αλλά χρησιμοποιήθηκαν από το ΠΑΣΟΚ ως μέτρηση της δύναμής του και της αντίθεσης των εκλογέων προς την κυβέρνηση. Η Νέα Δημοκρατία, ο Συνασπισμός και το ΚΚΕ δε συμμετείχαν στις εκλογές με υποψηφίους.

Έχοντας υπόψη τα παραπάνω αλλά και το γεγονός ότι η περιφέρεια δεν είναι μια ομοιογενής περιοχή (κοινωνικά, οικονομικά

* Ο Θ. Χατζηπαντελής είναι αναπληρωτής καθηγητής στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και διδάκτωρ Στατιστικής του ΑΠΘ. Ο Κ. Ζαφειρόπουλος είναι πτυχιούχος Μαθηματικών του ΑΠΘ.

** Ευχαριστούμε τους κριτές για τις χρήσιμες υποδείξεις τους, οι οποίες συνέβαλαν στη βελτίωση του περιεχομένου και της μορφής του κειμένου.

κτλ.), αφού συνδυάζει περιοχές με υψηλότερα κοινωνικά και οικονομικά επίπεδα, βλ. βόρεια προάστια, καθώς και «λαϊκές» περιοχές, θεωρήσαμε ότι η περιοχή προσφέρεται για ανάλυση, παρέχοντας ακόμη τη δυνατότητα για μια συγκριτική μελέτη των υποπεριοχών της.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η εκτίμηση της στάσης των ψηφοφόρων των κομμάτων σε ένα ασυνήθιστο πολιτικό γεγονός, ως προς την «επίσημη» γραμμή του κάθε κόμματος.

Έτσι, η εργασία οργανώθηκε στα εξής τμήματα: (α) την εκτίμηση των ροών ψηφοφόρων, (β) τον έλεγχο της κομματικής πειθαρχίας στις εκλογές του 1992, (γ) τον έλεγχο στις υποπεριοχές της Β' Αθηνών ως προς τις μετακινήσεις των ψηφοφόρων τους.

Για τη μελέτη των παραπάνω χρησιμοποιούμε τον υπολογισμό των ροών ψηφοφόρων για κάθε δήμο και κοινότητα της Β' Αθηνών. Έτσι είναι δυνατή η εύρεση ενός μεγάλου πλήθους στοιχείων που μπορούν να χρησιμεύσουν σε μια στατιστική ανάλυση.

2. ΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ ΤΩΝ ΡΟΩΝ

Οι πίνακες ροών, ή πίνακες μετάβασης, που χρησιμοποιούνται στα παρακάτω περιέχουν τις ροές των ψηφοφόρων μεταξύ των διαδοχικών εκλογών 1990 και 1992 στη Β' Αθηνών. Λέγοντας ροή εννοούμε το ποσοστό των ψηφοφόρων που στις εκλογές του 1990 είχαν ψηφίσει το κόμμα Α και στις επαναληπτικές εκλογές του 1992 ψήφισαν το κόμμα Β. Επειδή στις εκλογές του 1990 το μεγαλύτερο ποσοστό των ψήφων συγκεντρώθηκε από τα κόμματα Νέα Δημοκρατία, ΠΑΣΟΚ και το Συνασπισμό της Αριστεράς και της Προόδου (ΣΥΝ), θεωρήσαμε μόνο τις ροές τις προερχόμενες από αυτά. Στις εκλογές του 1992 θεωρήσαμε ότι οι ροές είχαν κατεύθυνση την Αποχή, το Άκυρο, το Λευκό, το κόμμα των Κεντρικών Οικολόγων (Λεβέντης), το ΠΑΣΟΚ και τους Λοιπούς (μια κατηγορία που συνοψίζει όλους τους υπόλοιπους υποψήφιους). Οι πίνακες μετάβασης ή πίνακες ροών, ένας για κάθε οργανισμό τοπικής αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ), περιέχουν όλες τις ροές από τα τρία κόμματα που θεωρείται ότι έλαβαν μέρος στις εκλογές του 1990 και κατευθύνονται προς τα έξι κόμματα-στάσεις ψήφου, που θεωρείται ότι έλαβαν μέρος το 1992.

Η μορφή ενός τέτοιου πίνακα είναι:

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Γενική μορφή του πίνακα ροών

	Αποχή	Άκυρο	Λευκό	ΠΑΣΟΚ	Λεβέντης	Λοιποί
N.Δ.	ποσοστό ψηφοφόρων που το 1990 ψήφισαν N.Δ. και το 1992 έχουν στάση ΑΠΟΧΗ	ποσοστό ψηφοφόρων που το 1990 ψήφισαν N.Δ. και το 1992 έχουν στάση ΑΚΥΡΟ	ποσοστό ψηφοφόρων που το 1990 ψήφισαν N.Δ. και το 1992 έχουν στάση ΛΕΥΚΟ	ποσοστό ψηφοφόρων που το 1990 ψήφισαν N.Δ. και το 1992 έχουν στάση ΠΑΣΟΚ	ποσοστό ψηφοφόρων που το 1990 ψήφισαν N.Δ. και το 1992 έχουν στάση ΛΕΒΕΝΤΗΣ	ποσοστό ψηφοφόρων που το 1990 ψήφισαν N.Δ. και το 1992 έχουν στάση ΛΟΙΠΟΙ
ΠΑΣΟΚ	ποσοστό ψηφοφόρων που το 1990 ψήφισαν ΠΑΣΟΚ και το 1992 έχουν στάση ΑΠΟΧΗ	ποσοστό ψηφοφόρων που το 1990 ψήφισαν ΠΑΣΟΚ και το 1992 έχουν στάση ΑΚΥΡΟ	ποσοστό ψηφοφόρων που το 1990 ψήφισαν ΠΑΣΟΚ και το 1992 έχουν στάση ΛΕΥΚΟ	ποσοστό ψηφοφόρων που το 1990 ψήφισαν ΠΑΣΟΚ και το 1992 έχουν στάση ΠΑΣΟΚ	ποσοστό ψηφοφόρων που το 1990 ψήφισαν ΠΑΣΟΚ και το 1992 έχουν στάση ΛΕΒΕΝΤΗΣ	ποσοστό ψηφοφόρων που το 1990 ψήφισαν ΠΑΣΟΚ και το 1992 έχουν στάση ΛΟΙΠΟΙ
ΣΥΝ	ποσοστό ψηφοφόρων που το 1990 ψήφισαν ΣΥΝ και το 1992 έχουν στάση ΑΠΟΧΗ	ποσοστό ψηφοφόρων που το 1990 ψήφισαν ΣΥΝ και το 1992 έχουν στάση ΑΚΥΡΟ	ποσοστό ψηφοφόρων που το 1990 ψήφισαν ΣΥΝ και το 1992 έχουν στάση ΛΕΥΚΟ	ποσοστό ψηφοφόρων που το 1990 ψήφισαν ΣΥΝ και το 1992 έχουν στάση ΠΑΣΟΚ	ποσοστό ψηφοφόρων που το 1990 ψήφισαν ΣΥΝ και το 1992 έχουν στάση ΛΕΒΕΝΤΗΣ	ποσοστό ψηφοφόρων που το 1990 ψήφισαν ΣΥΝ και το 1992 έχουν στάση ΛΟΙΠΟΙ

Υπολογισμοί των ροών έχουν γίνει από τους Γεωργαντίδη και Νικολακόπουλο (1978) και από τους Αναστασάκο, Βούλγαρη, Νικολακόπουλο (1990), σύμφωνα με τη μέθοδο των Irwin και Meeter (1969), με τη μέθοδο της γραμμικής παλινδρόμησης, μιας τεχνικής τεκμηριωμένης στη διεθνή βιβλιογραφία. Στην περίπτωση μας χρησιμοποιούμε δύο τεχνικές παλινδρόμησης. Η πρώτη είναι μια παραλλαγή της παλινδρόμησης που περιγράφεται από τον Miller (1972) για την εκτίμηση ροών στις βρετανικές εκλογές. Η μέθοδος αυτή, γνωστή ως Ridge Regression, φαίνεται να δίνει πολύ ικανοποιητικά αποτελέσματα, ενώ η εφαρμογή της μπορεί να αυτοματοποιηθεί για κάθε περίπτωση. Η τεχνική παράγει εκτιμήσεις των

ροών, ως κλάσματα ανάμεσα στο 0 και στο 1. Η δεύτερη μέθοδος είναι η μέθοδος της γραμμικής παλινδρόμησης με περιορισμούς, η οποία απαιτεί οι εκτιμώμενοι συντελεστές να βρίσκονται στο διάστημα $[0,1]$ με τη συνθήκη το άθροισμα κάθε γραμμής του πίνακα να είναι ίσο με τη μονάδα. Οι δύο μέθοδοι αν και έχουν κοινή αφετηρία – τη μέθοδο της παλινδρόμησης – διαφοροποιούνται από αυτήν και μεταξύ τους ως προς τις παραδοχές τους. Στην πρώτη, τη μέθοδο της Ridge Regression, η προσπάθεια είναι να προκύψουν οι συντελεστές στο διάστημα $[0,1]$ με τη χρήση ενός συντελεστή λείανσης, γεγονός που παράγει εκτιμήσεις που υποεκτιμούν τις μεγάλες τιμές στον πίνακα (τις τιμές κοντά στη μονάδα) σε όφελος των μικρότερων τιμών στον πίνακα. Επίσης δεν είναι δυνατό να μελετηθεί η συμπεριφορά των συντελεστών, δηλαδή να προκύψουν διαστήματα εμπιστοσύνης γι' αυτούς, να υπολογιστεί η διασπορά τους και άλλα στατιστικά μέτρα. Στη δεύτερη μέθοδο, της γραμμικής παλινδρόμησης με περιορισμούς, διατηρούνται οι βασικές προϋποθέσεις της μεθόδου της γραμμικής παλινδρόμησης. Εδώ οι εκτιμήσεις βασίζονται στην αρχή της μέγιστης πιθανοφάνειας. Επιλέγεται η πιο πιθανή τιμή κάθε συντελεστή, εκείνη δηλαδή που αντιστοιχεί στη μικρότερη δυνατή διαφοροποίηση μεταξύ των δύο προς μελέτη περιόδων. Το γεγονός αυτό προκαλεί υπερεκτίμηση των μεγαλύτερων τιμών εις βάρος των μικρότερων τιμών, αφού οι μεγαλύτερες τιμές αντιστοιχούν σε πιο πιθανές ροές. Παρακάτω δίνεται ο μέσος πίνακας ροών που περιέχει τις μέσες τιμές των ροών που υπολογίστηκαν από τους 47 επιμέρους πίνακες, και για τις δύο μεθόδους.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Πίνακας ροών για το σύνολο της Β' Αθηνών (Ridge Regression)

	Αποχή	Άκυρο	Λευκό	ΠΑΣΟΚ	Λεβέντης	Λοιποί
Ν.Δ.	31,00	5,51	7,83	14,48	25,98	15,17
ΠΑΣΟΚ	5,56	1,84	1,39	87,50	0,81	3,81
ΣΥΝ	11,12	8,85	8,42	48,35	12,42	10,10

Για την εφαρμογή της μεθόδου, πρέπει οι μονάδες που επιλέγονται για τη στατιστική ανάλυση να είναι όσο το δυνατόν ομοιογενείς. Στην περίπτωση μας η επιλογή των ΟΤΑ ικανοποιεί αυτή την

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Πίνακας ροών για το σύνολο της Β' Αθηνών
(Παλινδρόμηση με περιορισμούς)

	Αποχή	Άκυρο	Λευκό	ΠΑΣΟΚ	Λεβέντης	Λοιποί
Ν.Δ.	33,61	5,19	6,95	10,83	27,48	15,94
ΠΑΣΟΚ	7,07	1,80	1,11	87,30	1,96	0,73
ΣΥΝ	6,27	11,95	11,95	51,34	7,35	11,15

προϋπόθεση, αφού είναι οι μικρότερες διοικητικές μονάδες που μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε. Έτσι για κάθε ΟΤΑ υπολογίζουμε τα ποσοστά των κομμάτων στα εκλογικά τμήματα, γιατί τα εκλογικά τμήματα σε κάθε γεωγραφική ενότητα είναι χωρισμένα από τον ίδιο ακριβώς πληθυσμό με τυχαίο τρόπο (ανά ενορία με κριτήριο το αρχικό γράμμα του επωνύμου) και εφαρμόζουμε τις μεθόδους εκτίμησης.

Ο μέσος πίνακας ροών εκτιμά τη μέση τιμή των ροών στις ενότητες (ΟΤΑ) και όχι τη μέση ροή στην εκλογική περιφέρεια στο σύνολό της. Αυτό γίνεται γιατί δεν μπορεί εύκολα να στηριχτεί η παραδοχή, απαραίτητη για την παλινδρόμηση, ότι οι ροές σε κάθε εκλογικό τμήμα προέρχονται από την ίδια στατιστική κατανομή. Αντίστοιχος πίνακας ροών έχει εκτιμηθεί από τους Γ. Αναστασάκο και Η. Νικολακόπουλο σε άρθρο τους στην εφημερίδα *Τα Νέα* (8.4.1992).

3. ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΚΛΟΓΙΚΕΣ ΜΕΤΑΤΟΠΙΣΕΙΣ

Η παρατήρηση του μέσου πίνακα ροών μπορεί να μας βοηθήσει να παρακολουθήσουμε τις μεταβολές των ψηφοφόρων και να ελέγξουμε το βαθμό στον οποίο οι ψηφοφόροι ενίσχυσαν κόμματα που φαίνεται να τοποθετούνται μακριά από την επίσημη γραμμή των κομμάτων που είχαν επιλέξει στις προηγούμενες εκλογές.

Φαίνεται ένας διαχωρισμός των ψηφοφόρων της Ν.Δ. (1990) σε τρεις κατευθύνσεις. Η Ν.Δ. προέτρεπε τους ψηφοφόρους να ψηφίσουν Λευκό, Άκυρο ή να απόσχουν. Σχεδόν οι μισοί ψηφοφόροι της επέλεξαν τις παραπάνω στάσεις ψήφου (Αποχή + Άκυρο + Λευκό περίπου 45%). Είναι σημαντική η ροή από τη Ν.Δ. προς το ΠΑΣΟΚ που εκτιμάται 10,83%, 14,48%, ενώ η ροή προς το κόμμα

των Κεντρώων είναι 25,98%, 27,48%. Σε αντίθεση προς το ΠΑΣΟΚ και τον ΣΥΝ, η ροή από τη Ν.Δ. προς τους Λοιπούς είναι μεγαλύτερη.

Η κίνηση από το ΠΑΣΟΚ προς τα υπόλοιπα κόμματα είναι μικρή. Είναι εμφανής η σταθερότητα των ψηφοφόρων του ΠΑΣΟΚ (1990) στο ίδιο κόμμα το 1992, ποσοστό 87,50%, 87,30%, γεγονός που εξηγεί το χαρακτήρα της εκλογικής αναμέτρησης τον οποίο επέλεξε το ΠΑΣΟΚ.

Οι ροές από τον ΣΥΝ προς το Λευκό και το Άκυρο είναι βέβαια μεγάλες σε σχέση με τις ροές από τα άλλα δύο κόμματα. Εντυπωσιακή είναι η «κίνηση» προς το ΠΑΣΟΚ που πλησιάζει τον μισό αριθμό των ψηφοφόρων του ΣΥΝ του 1990. Η επαμφοτερίζουσα στάση του ΣΥΝ προς Λευκό, Άκυρο και υποστήριξη του ΠΑΣΟΚ δίνει μια ισχυρή ερμηνεία του φαινομένου. Σημειώνουμε επίσης ότι οι ψηφοφόροι του ΣΥΝ το 1990 έχουν χωριστεί σε τρεις διακριτές κατηγορίες (ΣΥΝ, ΚΚΕ, «ανέντακτοι») μετά την αποχώρηση του ΚΚΕ από τον ΣΥΝ.

Σε γενικό επίπεδο θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε πως υπάρχουν δύο αιτίες που ενδεχομένως προκάλεσαν αυτές τις μετακινήσεις:

α) Η μικρή έκταση της εκλογικής αναμέτρησης του 1992. Το γεγονός ότι μόνον ένας βουλευτής θα εκλεγόταν, και ουσιαστικά δε θα άλλαζε την πολιτική κατάσταση, μπορεί να προκάλεσε μια πιο χαλαρή τοποθέτηση των ψηφοφόρων.

β) Το φορτισμένο πολιτικό κλίμα — ο χαρακτήρας των εκλογών. Το ΠΑΣΟΚ έδωσε στην αναμέτρηση του 1992 το χαρακτήρα δυσσέκειας προς την κυβερνητική πολιτική.

Η τάση ψήφισης του κόμματος Κεντρώων από 2,5 στους 10 ψηφοφόρους της Ν.Δ. και 1 στους 10 ψηφοφόρους του ΣΥΝ μπορεί να ερμηνευθεί ως έμμεση κριτική της στάσης των κομμάτων στην παραπάνω διαδικασία.

4. ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΡΟΩΝ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗ ΔΥΝΑΜΗ ΤΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Στο τμήμα αυτό μας ενδιαφέρει να ελέγξουμε τη διαφοροποίηση που παρουσιάζει η μετατόπιση των ΟΤΑ της Β' Αθηνών ως προς την προηγούμενη δύναμη των κομμάτων στις εκλογές του 1990.

Μια αντίστοιχη προσπάθεια παρουσιάζεται από τους Θ. Μαλούτα, Η. Νικολακόπουλο, Μ. Παντελίδου στο *Κοινωνική δομή και πολεοδομική οργάνωση στην Αθήνα* (1992). Ακόμη μας ενδιαφέρει να ελέγξουμε ανάλογες διαφοροποιήσεις που μπορεί να σχετίζονται με το κοινωνικό και οικονομικό υπόβαθρο των ΟΤΑ. Με τον τρόπο αυτό μπορούμε να διακρίνουμε κυμάνσεις των εκλογικών μεταβολών και να διαπιστώσουμε το εύρος της κομματικής πειθούς στους ψηφοφόρους.

Το τμήμα αυτό περιέχει δύο μέρη: Στο πρώτο γίνεται ένας διαχωρισμός των ΟΤΑ ως προς την προηγούμενη δύναμη των κομμάτων – η προηγούμενη δύναμη των κομμάτων (εκλογές 1990) μπορεί να χαρακτηρίζει τις περιοχές και να φανερώνει την πολιτική ταυτότητά τους. Στο δεύτερο οι ΟΤΑ χαρακτηρίζονται με ποιοτικό τρόπο: σ' αυτούς που έχουν χαμηλό επίπεδο, σ' αυτούς που έχουν μεσαίο επίπεδο και σ' αυτούς που έχουν υψηλό επίπεδο ως προς κοινωνικά και οικονομικά κριτήρια (υποδομές, οικονομικοί και μορφωτικοί δείκτες). Για μια πιο συστηματική ανάλυση της διαίρεσης βλέπε και Θ. Μαλούτας, «Κοινωνικός διαχωρισμός στην Αθήνα», στο *Κοινωνική δομή και πολεοδομική οργάνωση στην Αθήνα*.

Εδώ τοποθετούνται σε ποιοτική κλίμακα οι ΟΤΑ της Β' Αθηνών. Τοποθετώντας σε ποιοτική κλίμακα μέσω κάποιας τεχνικής ταξινόμησης (Cluster analysis, Multidimensional scaling) αναπόφευκτα κάποιες περιοχές τοποθετούνται στην ίδια ομάδα ανάλογα με το συντελεστή ομοιότητας που χρησιμοποιούμε. Έτσι π.χ. η Πετρούπολη εμφανίζεται να ανήκει στην ομάδα 2 (μαζί με το Περιστερι) αντί στην ομάδα 3 (μαζί με τους Αγ. Αναργύρους). Αναμφίβολα, μια πιο συστηματική ανάλυση των μεταβολών των κοινωνικών χαρακτηριστικών των ΟΤΑ θα οδηγούσε σε ποσοτικοποιημένους συντελεστές ομοιότητας και «αντικειμενικότερη» κατάταξη.

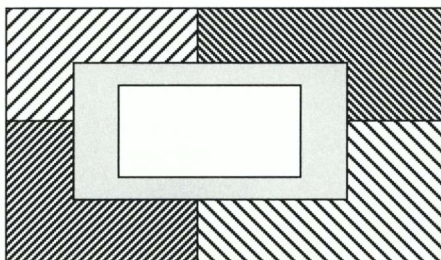
Ενδεχόμενη διαφοροποίηση των ροών ως προς τις περιοχές αυτές μπορεί να δηλώνει μια συσχέτιση της κοινωνικής κατάστασης με την πολιτική προτίμηση, όπως και μια συσχέτιση της πολιτικής παράδοσης της κάθε περιοχής με την εκλογική προτίμηση. Η ιδιαιτερότητα της Β' Αθηνών επιτρέπει τη διαίρεσή της σε γεωγραφικές υποπεριοχές με ενιαία χαρακτηριστικά σύμφωνα με το παρακάτω σχήμα (σ. 122).

Σημειώνουμε ότι αυτή η εκλογική περιφέρεια δεν ικανοποιεί κριτήρια για σχηματισμό εκλογικών περιφερειών (Χατζηπαντελής 1983).

ΣΧΗΜΑ 1

Σχηματική παράσταση της εκλογικής περιφέρειας

	Δήμος Αθηναίων		Βορειοδυτικά προάστια
	Περιμετρικοί δήμοι		Νοτιοδυτικά προάστια
	Νοτιοανατολικά προάστια		Βορειοανατολικά προάστια

Οι ΟΤΑ χωρίζονται ως προς την εκλογική τους συμπεριφορά σε τρεις κατηγορίες, ως εξής:

i) αυτοί στους οποίους κατά τις εκλογές του 1990 η Ν.Δ. είχε τουλάχιστον 40% και το ΠΑΣΟΚ λιγότερο από 40%·

ii) αυτοί στους οποίους κατά τις εκλογές του 1990 το ΠΑΣΟΚ είχε τουλάχιστον 40% και η Ν.Δ. λιγότερο από 40%·

iii) οι υπόλοιποι ΟΤΑ.

Χρησιμοποιώντας την προηγούμενη διαίρεση εφαρμόσαμε την τεχνική της ανάλυσης διασποράς. Με την τεχνική αυτή είναι δυνατό να συμπεράνουμε αν στις υπό μελέτη ροές υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στις περιοχές των ΟΤΑ που ορίστηκαν. Έτσι εξετάζουμε 15 μεταβλητές-ροές σε τρεις στάθμες. Τα αποτελέσματα συνοψίζονται στους παρακάτω πίνακες.

Η διαφοροποίηση των περιοχών ως προς την προηγούμενη δύναμη των κομμάτων περιορίζεται στις ροές από τη Ν.Δ. προς το Λευκό, από το ΠΑΣΟΚ προς το Λευκό, τον Λεβέντη και προς το ΠΑΣΟΚ, και από τον ΣΥΝ προς το Άκυρο. Επίσης, το ΠΑΣΟΚ συ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Ροές ψηφοφόρων όπου υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά ως προς την προηγούμενη δύναμη των κομμάτων στους ΟΤΑ (Ridge Regression)

		Αποχή	Άκυρο	Λευκό	ΠΑΣΟΚ	Λεβέντης	Λοιποί
Ν.Δ.	i	-	-	7,66	-	-	-
	iii	-	-	8,43	-	-	-
	ii	-	-	4,42	-	-	-
ΠΑΣΟΚ	i	-	-	3,98	76,23	3,12	-
	iii	-	-	1,26	92,54	0,50	-
	ii	-	-	2,72	95,61	0,17	-
ΣΥΝ	i	5,38	-	-	-	-	-
	iii	10,52	-	-	-	-	-
	ii	9,50	-	-	-	-	-

σπειρώνει το σύνολο των ψηφοφόρων του στις περιοχές όπου δεν κυριαρχεί η Ν.Δ.

Στο δεύτερο μέρος, οι ΟΤΑ χωρίζονται σε τρεις περιοχές ως προς την ποιότητα ζωής και την κοινωνική-οικονομική κατάσταση. Παρακάτω περιγράφεται η τοποθέτηση των ΟΤΑ σε αυτή την κλίμακα.

Στους πίνακες 7 και 8 δίνονται οι μέσες ροές για κάθε περιοχή και μόνο για την περίπτωση όπου υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Ροές ψηφοφόρων όπου υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά ως προς την προηγούμενη δύναμη των κομμάτων στους ΟΤΑ (Παλινδρόμηση με περιορισμούς)

		Αποχή	Άκυρο	Λευκό	ΠΑΣΟΚ	Λεβέντης	Λοιποί
Ν.Δ.	i	-	-	7,62	-	-	-
	iii	-	-	7,51	-	-	-
	ii	-	-	3,38	-	-	-
ΠΑΣΟΚ	i	-	-	-	76,28	-	-
	iii	-	-	-	93,73	-	-
	ii	-	-	-	96,47	-	-
ΣΥΝ	i	-	-	-	-	-	-
	iii	-	-	-	-	-	-
	ii	-	-	-	-	-	-

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

Ποιοτική κατάταξη των ΟΤΑ της εκλογικής περιφέρειας
ως προς κοινωνικά και οικονομικά κριτήρια

ΟΤΑ	Κατάταξη	ΟΤΑ	Κατάταξη
Αγ. Βαββάρα	3	Πετρούπολη	2
Αγ. Παρασκευή	1	Ταύρος	3
Άγ. Δημήτριος	3	Υμηττός	2
Άγ. Ανάργυροι	3	Χαϊδάρι	3
Αιγάλεω	2	Χαλάνδρι	2
Άλιμος	2	Χολαργός	1
Αμαρούσιο	2	Βριλήσσια	2
Αργυρούπολη	2	Εκάλη	1
Βύρωνας	2	Ελληνικό	2
Γαλάτσι	2	Λυκόβρυση	1
Γλυφάδα	1	Μελίσσια	2
Δάφνη	2	Νέα Ερυθραία	2
Ζωγράφου	2	Νέα Πεντέλη	2
Ηλιούπολη	2	Νέα Χαλκηδόνα	3
Ηράκλειο	1	Νέο Ψυχικό	2
Καισαριανή	3	Παπάγου	1
Καλλιθέα	2	Πεντέλη	1
Καματερό	3	Πεύκη	1
Κηφισιά	1	Φιλοθέη	1
Μεταμόρφωση	2	Ψυχικό	1
Μοσχάτο	3	Νέα Φιλαδέλφεια	2
Νέα Ιωνία	2	Νέα Λιόσια	3
Νέα Σμύρνη	2	Παλαιό Φάληρο	1
		Περιστέρι	2

Στις περιοχές «υψηλού» επιπέδου παρατηρούμε ότι περίπου 3 στους 10 ψηφοφόροι της Ν.Δ. και 1 στους 10 του ΣΥΝ επιλέγουν να διατυπώσουν την αντίθεσή τους ψηφίζοντας το κόμμα Κεντρικών (Λεβέντης).

Ως προς τους συσχετισμούς μεταξύ ΠΑΣΟΚ και ΣΥΝ διαμορφώνονται δύο κεντρικοί τύποι συμπεριφοράς:

α) Στις περιοχές «υψηλού» επιπέδου, η συγκράτηση των ψηφοφόρων του ΠΑΣΟΚ είναι σχετικά μικρή (7 στους 10) και η κίνηση των ψηφοφόρων του ΣΥΝ προς το ΠΑΣΟΚ σχετικά μικρή (4 στους 10).

β) Στις περιοχές «μέσου» και «χαμηλού» επιπέδου η συγκράτηση των ψηφοφόρων του ΠΑΣΟΚ είναι σχεδόν απόλυτη και η κίνη-

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

Ροές ψηφοφόρων όπου υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά ως προς την κοινωνικο-οικονομική κατάταξη των ΟΤΑ (Ridge Regression)

		Αποχή	Άκυρο	Λευκό	ΠΑΣΟΚ	Λεβέντης	Λοιποί
Ν.Δ.	1	-	-	-	-	27,30	-
	2	-	-	-	-	23,43	-
	3	-	-	-	-	23,43	-
ΠΑΣΟΚ	1	-	3,17	2,55	72,79	-	4,83
	2	-	1,13	1,00	92,59	-	2,50
	3	-	1,13	1,00	92,59	-	2,50
ΣΥΝ	1	19,58	6,18	-	38,00	-	-
	2	6,15	8,96	-	48,50	-	-
	3	6,15	5,21	-	48,50	-	-

ση από τον ΣΥΝ στο ΠΑΣΟΚ σχετικά μεγάλη (5 στους 10)

Γενικά παρατηρούμε ότι στις «χαμηλές» και «μέσες» περιοχές η λογική δημοψηφισματικής καταδίκης της Ν.Δ. μετά το ειδικό δικαστήριο δικαίωσε την επιλογή του ΠΑΣΟΚ, ενώ στις περιοχές «υψηλού» επιπέδου παρουσιάζονται αντιστάσεις των ψηφοφόρων – ακόμη και του ΠΑΣΟΚ – στην παραπάνω λογική.

Στατιστικά σημαντική διαφορά παρατηρείται σε πολλές ροές από το ΠΑΣΟΚ προς τις άλλες στάσεις ψήφου. Η ροή από το ΠΑΣΟΚ προς το ΠΑΣΟΚ γίνεται εντονότερη στις περισσότερες λαϊ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

Ροές ψηφοφόρων όπου υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά ως προς την κοινωνικο-οικονομική κατάταξη των ΟΤΑ (Παλινδρόμηση με περιορισμούς)

		Αποχή	Άκυρο	Λευκό	ΠΑΣΟΚ	Λεβέντης	Λοιποί
Ν.Δ.	1	-	-	-	6,85	31,03	-
	2	-	-	-	8,82	26,16	-
	3	-	-	-	14,06	25,44	-
ΠΑΣΟΚ	1	-	3,08	-	76,07	-	-
	2	-	0,16	-	91,33	-	-
	3	-	1,68	-	88,90	-	-
ΣΥΝ	1	-	-	10,70	-	-	-
	2	-	-	11,60	-	-	-
	3	-	-	6,70	-	-	-

κές περιοχές. Όσον αφορά τις υπόλοιπες ροές η κίνηση προς τους άλλους υποψήφιους, το Άκυρο και το Λευκό είναι εντονότερη στις περιοχές που χαρακτηρίστηκαν «υψηλού» επιπέδου. Τελικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι «λαϊκές» περιοχές παρουσιάζουν μεγαλύτερη συμμόρφωση και πίστη προς το κόμμα.

Η μόνη ροή με αφετηρία τη Ν.Δ. που διαφοροποιείται είναι αυτή προς το κόμμα Κεντρώων (Λεβέντης). Στις «λαϊκές» περιοχές η υποστήριξη είναι μικρότερη.

Αξιοσημείωτη, τέλος, είναι η διαφοροποίηση των ροών με αφετηρία τον ΣΥΝ. Η κίνηση προς το Άκυρο – ενισχυτική προς το ΚΚΕ σε σχέση με τους εσωτερικούς συσχετισμούς στους ψηφοφόρους 1990 του ΣΥΝ– είναι εντονότερη στις «λαϊκές» περιοχές. Αντίστροφη είναι η κίνηση προς το ΠΑΣΟΚ και τον Λεβέντη.

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι ροές ψηφοφόρων για τη Β΄ Αθηνών εκτιμήθηκαν σε επίπεδο ΟΤΑ με τη μέθοδο Ridge Regression η οποία είναι μια τροποποίηση της πολλαπλής παλινδρόμησης που με επιτυχία χρησιμοποιήθηκε σε αντίστοιχες εκτιμήσεις σε εθνικό επίπεδο και με τη μέθοδο της παλινδρόμησης με περιορισμούς.

Από τις ροές γίνεται φανερή μια απόκλιση από την επίσημη γραμμή των κομμάτων προς τους ψηφοφόρους για κατεύθυνση προς το Λευκό ή το Άκυρο· ενώ η επιτυχία του ΠΑΣΟΚ στη συγκράτηση των ψηφοφόρων του ήταν πολύ έντονη.

Υπάρχει μια έντονη διαφοροποίηση των ΟΤΑ ως προς τις μετακινήσεις ψηφοφόρων, που φανερώνει μια πιθανή συσχέτιση των εκλογικών προτιμήσεων με το κοινωνικό υπόβαθρο των ΟΤΑ. Περιοχές που χαρακτηρίζονται «υψηλού» επιπέδου παρουσιάζουν μεγαλύτερες μετακινήσεις από τη Ν.Δ. προς το κόμμα Κεντρώων, ενώ οι μετακινήσεις προς το ΠΑΣΟΚ είναι μικρές. Αντίθετα οι περισσότεροι «χαμηλού» επιπέδου περιοχές παρουσιάζουν μεγαλύτερες μετακινήσεις προς το ΠΑΣΟΚ. Όσον αφορά τους προηγούμενους ψηφοφόρους του ΣΥΝ, μπορούμε να διακρίνουμε τους οπαδούς που εντοπίζονται στις πιο «λαϊκές» περιοχές οι οποίοι στρέφονται προς το ΠΑΣΟΚ και τους οπαδούς που εντοπίζονται στις άλλες περιοχές και οι οποίοι μετακινούνται σε μικρότερο βαθμό προς το ΠΑΣΟΚ και σε μεγαλύτερο προς την Αποχή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- ΑΝΑΣΤΑΣΑΚΟΣ Γ. - ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Η., «Από πού κέρδισε τις 107.000 ψήφους το ΠΑΣΟΚ», εφ. *Τα Νέα*, 8.4.1992.
- ΑΝΑΣΤΑΣΑΚΟΣ Γ. - ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ Γ. - ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Η. - ΚΑΨΗΣ Π., «Εκλογές 1989-1990», *Τα Νέα*, Αθήνα 1990.
- ΓΕΩΡΓΑΝΤΙΔΗΣ Ν. Χ. - ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Η., «Μετατοπίσεις ψήφων και μεταβολές του εκλογικού χάρτη στις εκλογές της 20 Νοεμβρίου 1977», *Σύγχρονα Θέματα*, τχ. 1, 1978, σ. 49-54.
- HAWKES A.G., «An Approach to the Analysis of Electoral Swing», *J. R. Statist. Soc. A*, τχ. 132, 1969, σ. 68-79.
- IRWIN - MEETER, «Building Voter Transition Model from Aggregate Data», *Midwest J. Politics*, τχ. 13, 1969, σ. 545-566.
- ΜΑΛΟΥΤΑΣ Θ., «Κοινωνικός διαχωρισμός στην Αθήνα», στο *Κοινωνική δομή και πολεοδομική οργάνωση στην Αθήνα*, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 67-140.
- ΜΑΛΟΥΤΑΣ Θ. - ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Η. - ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ Μ., «Χωρική και κοινωνική διάσταση της ψήφου στην Αθήνα: Τάσεις εξέλιξης 1981-1990», στο *Κοινωνική δομή και πολεοδομική οργάνωση στην Αθήνα*, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 163-186.
- MILLER W.L., «Measures of Electoral Change using Aggregate Data», *J. R. Statist. Soc. A*, τχ. 135, μέρος 1, 1972, σ. 122-142.
- ΧΑΤΖΗΠΑΝΤΕΛΗΣ Θ., «Κριτήρια καθορισμού των εκλογικών περιφερειών (σε σχέση και με το εκλογικό σύστημα) – μαθηματική προσέγγιση», *Δίκαιο και Πολιτική*, τχ. 4, 1983, σ. 253-256.

Ο ΠΑΡΘΕΝΩΝΑΣ

ΚΑΙ Η ΑΚΤΙΝΟΒΟΛΙΑ ΤΟΥ ΣΤΑ ΝΕΩΤΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ

Ένας πολυτελής τόμος 384 σελίδων, 30×25 εκ. Πρωτότυπα κείμενα γραμμένα από κορυφαίους ειδικούς επιστήμονες. Έγχρωμες εικόνες: 138. Ασπρόμαυρες εικόνες: 198. Σχέδια: 105. Χαρτί: Phoenix-imperial mat Scheufelen, 150 gr.

Κυκλοφορεί σε ελληνική και αγγλική γλώσσα.

M ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
ΜΕΛΙΣΣΑ

ΝΑΥΑΡΙΝΟΥ 10, 106 80 ΑΘΗΝΑ
ΤΗΛ. 361-1692, 362-8843 FAX. 3600865